

MAPS, een project voor manuscriptkaarten

LOUISA BALK

Het Nationaal Archief beheert bijna 300.000 kaarten en tekeningen van het gewest Holland, Nederland en de voormalige overzeese gebiedsdelen – vaak unieke, handgetekende zogenaamde manuscriptkaarten. Als een subsidieaanvraag bij CATCH wordt gehonoreerd, kan het systeem MAPS worden ontwikkeld waarmee de kaarten kunnen worden gegeoreferend, geannoteerd en gekoppeld aan documenten.

De kaarten horen bij dossiers met besluitvorming van bijvoorbeeld Rijkswaterstaat, Defensie en de Rijksgebouwendienst, maar ook bij de handelscompagnieën zoals de Verenigde Oost-Indische Compagnie. De collecties, uit de periode van het eind van de 15e eeuw tot rond 1950, zijn summier beschreven in inventarissen of catalogi.

Manuscriptkaarten zijn vaak moeilijk toegankelijk. Door hun formaat werden ze apart opgeborgen, waardoor ze losraakten van de archieven waar ze eigenlijk bij hoorden. Ze hebben geen titel zoals gedrukte kaarten, en er is geen thesaurus waarin de wijzigingen van historische toponiemen zijn opgenomen. Bovendien kloppen veel oude kaarten niet helemaal, doordat de werkelijkheid vervormd of in een

andere projectie is weergegeven.

In de afgelopen jaren zijn weliswaar veel kaartinventarissen en beschikbaar gesteld op de website van het Nationaal Archief. Tegelijkertijd komt in de Beeldbank ook een groeiend aantal scans van kaarten beschikbaar met metadata ontleend aan deze inventarissen. Voor historisch onderzoek ontbreekt echter de context: de relatie met de besluitvorming in de archieven.

Georefereren

In september 2006 besloot het Nationaal Archief dat voor kaartmateriaal nieuwe vormen van toegankelijkheid ontwikkeld moeten worden, waarbij het georefereren de voorkeur geniet. Georefereren is het definiëren van kaarten met behulp van coördinaten. In 2007 werd

hiertoe samenwerking gezocht met medewerkers van het departement Informatica van de Universiteit Utrecht. Later werden de Universiteitsbibliotheek Leiden en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen in het project betrokken. Die bibliotheek heeft in haar Bodel Nijenhuis Collectie een groot aantal manuscriptkaarten, die qua inhoud complementair zijn aan de collectie van het Nationaal Archief. Binnen de KNAW heeft de Virtual Knowledge Studio de expertise om met behulp van ICT nieuwe methoden en vormen van samenwerking binnen de geesteswetenschappen te bereiken.

DANS

Met behulp van de regeling Kleine Dataprojecten kon in het kader van

het DANS-project AlfaGeo een projectplan worden geschreven, waarbij de beste strategie moest worden gekozen om het kaartmateriaal toegankelijk te maken voor historisch onderzoek en om de relatie met de historische context te herstellen. Ook moest duidelijk worden hoe met potentiële partners zou kunnen worden samengewerkt.

De beoogde oplossing omvat een systeem waarbij op een Web 2.0-maniër, met behulp van het publiek een extra laag metadata wordt aangebracht. In een testomgeving worden een aantal representatieve kaarten gegeoreferend aangeboden. Onderzoekers kunnen zowel aan de kaart als aan objecten op die kaart informatie toevoegen. Daarbij kunnen tags worden toegekend die ook inzicht geven in de zogenaamde

long tail: de vele, weinig gevraagde kaarten die samen een belangrijke hoeveelheid informatie vertegenwoordigen die bij de huidige wijze van ontsluiting verloren dreigt te gaan omdat de gebruiker zijn kennis niet kan delen met anderen. Door de koppeling van kaarten en de metadata uit inventarissen aan nieuwe contexten kunnen relaties tussen de oorspronkelijke documenten en de kaarten hersteld worden.

CATCH

In september is een subsidieaanvraag bij het programma CATCH van NWO ingediend, met de Virtual Knowledge Studio als hoofdaanvragers en de andere partners als medeaanvragers. Het Centraal Bureau voor Genealogie ondersteunde de aanvraag. Als de subsidie wordt toegekend zal in de komende vier jaar *Manuscript map Annotation and Presentation System* (MAPS) worden ontwikkeld, dat een aantal tools gaat omvatten waarmee kaarten kunnen worden gegeoreferend en geannoteerd en langs (semi-)automatische weg aan documenten gekoppeld. Met MAPS komt een populaire, maar weinig toegankelijk bronsoort binnen het bereik van een veel groter publiek.

Back to the future

Metamorfoze en het behoud van informatie in de 21e eeuw

Sinds 1997 is Metamorfoze het nationale programma voor conservering van het papier erfgoed in Nederland. Dit samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief is in de loop van dit jaar overgestapt van microfilm op digitale opslag.

Metamorfoze, dat wordt gefinancierd door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, bindt strijd aan met de problemen waarvan oude boeken, kranten, tijdschriften en geschreven documenten te lijden hebben zoals verzuring en inkt- of kopervraat. Doel is het behouden van de informatie die aan papier werd toevertrouwd en die verloren dreigt te gaan.

Bijzondere boekedities, briefwisselingen van schrijvers en kunstenaars, historisch drukwerk, archieven van steden, instellingen en particulieren, het is allemaal informatie die ons veel kan vertellen over de (cultuur)geschiedenis van Nederland. Uit wetenschappelijk oogpunt is het dus van belang om deze informatie te behouden en meer toegankelijk te maken. Het behouden van de originele objecten zelf krijgt vorm in het zo lang en goed mogelijk bewaren van ten minste één exemplaar, de zogenaamde *last copy*. Het bewaren van de informatie kan bewerkstelligd worden door het overzetten van de inhoud op een ander medium. Sinds de start van Meta-

morfoze was microverfilming daarvoor een betrouwbare methode. De duurzame opslag van de nieuwste generatie hoogwaardige microfilms was eenvoudig en goedkoop.

Sinds die eerste jaren heeft digitalisering zich als conversiemethode sterk ontwikkeld. Aan de gebruikerskant heeft digitalisering veel voordelen ten opzichte van microverfilming. Teksten kunnen bijvoorbeeld doorzoekbaar worden gemaakt en gebruikers kunnen ze op elk gewenst moment en op afstand raadplegen. Maar ook uit oogpunt van conserve-

ring biedt digitalisering interessante nieuwe perspectieven; door de detaillering en kleur kan een digitaal beeld van hoge kwaliteit het origineel veel dichter benaderen dan een microfilm.

Metamorfoze heeft sinds 2001 ervaring met digitaliseringsprojecten, die in samenwerking met het Geheugen van Nederland worden uitgevoerd. Veel deelnemende erfgoedinstellingen beschikken niet meer over leesapparatuur voor microfilms of investeren daar in elk geval niet meer in. Daarom geven ze

de voorkeur aan digitale gebruikerskopieën in plaats van microvormen. Metamorfoze heeft in 2004 besloten ook hiervoor subsidie te verstrekken. De analoge master (op microfilm) bleef echter wel het duurzame opslagmedium.

In de loop van 2008 is Metamorfoze volledig overgestapt op digitalisering als conserveringsmethode: Preservation Imaging. Hiertoe zijn in 2007 de *Richtlijnen Preservation Imaging Metamorfoze* gepubliceerd. Deze Richtlijnen zijn gebaseerd op twee principes. Ten eerste moet alle informatie van het origineel ook te vinden zijn in het digitale surrogaat. Ten tweede moeten de Richtlijnen het mogelijk maken om kwaliteitscontroles uit te voeren met software en objectieve metingen, in plaats van uitsluitend door visuele inspectie zoals tot nu toe het geval was. Door de Richtlijnen is het mogelijk dit proces te automatiseren en efficiënter te maken. Bovendien wordt door het volgen van de Richtlijnen een optimale beeldkwaliteit gegarandeerd. Vanuit financiële of praktische overwegingen kan het echter nodig zijn

de hoge kwaliteitscriteria bij te stellen. Toepassing van de Richtlijnen maakt het dan mogelijk om te bepalen hoeveel kwaliteitsverlies acceptabel is.

Door deze nieuwe ontwikkelingen en mogelijkheden slaat Metamorfoze de richting in van massadigitalisering. Daarom wordt naar afstemming gestreefd met soortgelijke activiteiten en initiatieven, zowel in Nederland (Nederlands Erfgoed: Digitaal!, Digitalisering geesteswetenschappen, Libratory) als internationaal (The European Library, Europeana, Google Books).

Metamorfoze is door alle nieuwe techniek ook verantwoordelijk geworden voor de duurzame opslag van de digitale masters. Het e-Depot van de KB wordt momenteel geschikt gemaakt voor de verwerking en opslag van de miljoenen digitale masters die Metamorfoze zal gaan produceren.

Ten slotte zal Preservation Imaging gaan leiden tot een bredere beschikbaarstelling en betere toegankelijkheid van de geconserveerde informatie, onder andere via OCR en text-retrieval. Binnen het project wordt nu onderzocht in hoeverre het daarin een rol moet spelen. Ook is het de bedoeling om alle in afgelopen jaren gemaakte microfilms te digitaliseren. Maar hoe dan ook blijft Metamorfoze zich concentreren op de conservering van het Nederlandse papier erfgoed, zodat dit ook voor de toekomst beschikbaar blijft.